

Citation style

Kreisinger, Pavel: review of: Alex Maskalík, *Elita armády. Československá vojenská generalita 1918-1992*, Banská Bystrica [u.a.]: HWSK, 2012, in: *Soudobé dějiny*, 2013, 4, p. 656-660, DOI: 10.15463/rec.1189729158

First published: *Soudobé dějiny*, 2013, 4

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

Recenze

Rozsáhlá encyklopedie československé vojenské generality

Pavel Kreisinger

MASKALÍK, Alex: *Elita armády: Československá vojenská generalita 1918–1992*. Banská Bystrica, Vydavateľstvo HWSK – Vojenský historický ústav Bratislava – Pro Militaria Historica 2012, 1030 stran, ISBN 978-80-970941-0-2.

Rozsáhlé biografické slovníky a encyklopedické příručky z oblasti dějin československého vojenství nevycházejí v České republice každým rokem. Z významných encyklopedických prací a biografických slovníků, které u nás byly v posledních letech publikovány, je třeba připomenout zejména třistapadesátistránkovou kolektivní práci zaměstnanců pražského a bratislavského Vojenského historického ústavu *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945*.¹ Tento výběrový biografický slovník přinesl medailony téměř šesti set vojenských osobností, i přesto se však řada významných odbojářů do tohoto výběru nedostala, a navíc se jednalo o neprodejnou publikaci, která nebyla v běžné obchodní síti vůbec dostupná. O rok později pak vyšla další záslužná, téměř osmisetstránková encyklopedická práce věnovaná

---

1 LÁNÍK, Jaroslav – ČAPLOVIČ, Miloslav – RAJLICH, Jiří a kol.: *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945*. Praha, Ministerstvo obrany ČR – AVIS 2005.

československé armádě za první republiky.² Na podzim 2012 pak na Slovensku vyšla rozsáhlá encyklopedická publikace o československých generálech, která je předmětem této recenze.

Její autor, vědeckovýzkumný pracovník Vojenského historického ústavu v Bratislavě Alex Maskalík, na sebe vzal nesnadný úkol – zpracovat biografické profily všech československých generálů. Tedy nejen vojenských, ale i civilních osobností, které byly v letech 1918 až 1992 jmenovány do hodnosti československého generála (případně jim byla tato hodnost propůjčena). Rovnou je možno říci, že se tohoto záměru zhostil se ctí. Recenzovaná publikace je výsledkem autorova letitého badatelského zájmu o problematiku vojenských elit v Československu, zejména na Slovensku. Ve své disertační práci se ostatně zabýval výstavbou důstojnického sboru československé armády v letech 1945 až 1968 s ohledem na slovenské důstojníky.³ Jako spoluautor se pak podílel na výše zmíněném biografickém slovníku *Vojenské osobnosti československého odboje* a dále na kolektivních monografiích o slovenské vojenské generalitě a o Ferdinandu Čatlošovi.⁴

Stěžejní částí Maskalíkovy publikace je vlastní „Biografický slovník čs. vojenskej generality“ (s. 84–681), který obsahuje biografické profily celkem 1059 československých generálů. S ohledem na tak vysoký počet hesel se autor rozhodl pro specifický systém jejich zpracování, takže v knize nenajdeme klasické „medailony“ či biogramy. Hlavním cílem tu je výstižnost a přehlednost, a proto „namiesto pútavejšieho hovoreného slova bola uprednostnená alternatíva strohého faktografického výpočtu dát, ale aj v jeho vnútornej skladbe, ktorá separátne zachytáva vzdelanie, hodnostný postup i priebeh profesionálnej vojenskej služby jednotlivých generálov“ (s. 73). Hesla jsou seřazena abecedně podle příjmení generálů, přičemž na každé straně jsou umístěny zpravidla dva generálské profily, osobnostem s velmi pestrá kariérou je pak vyhrazena vlastní stránka. Autor se snažil každý portrét opatřit také fotografií, což se mu v 982 případech podařilo, a podobenky tak vhodným způsobem zlidšťují faktografickou podobu jednotlivých hesel. Možná je trochu škoda, že autor v závěru každého generálského profilu neuvádí konkrétní odkazy na archivní prameny, na jejichž základě daný profil vypracoval (zpravidla se jedná o kariérní dokumenty z až pěti specializovaných vojenských archivů v České republice a Slovenské

2 FIDLER, Jiří – SLUKA, Václav: *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920–1938*. Praha, Libri 2006. Z ohlasů na tuto práci viz např. anotace Martina Čížka v *Soudobých dějinách* (roč. 14, č. 2–3 (2007), s. 567 n.). Na některé nepřesnosti a chyby upozornil v internetové recenzi vojenský historik a archivář Pavel Šrámek (viz http://armada.vojenstvi.cz/recenze_8.htm, staženo 24.9.2013).

3 MASKALÍK, Alex: *Slovenský aspekt vo výstavbe dôstojníckeho zboru československej armády v rokoch 1945–1969*. Bratislava, Historický ústav Slovenskej akadémie vied 2009 (disertační práce).

4 ŠTAIGL, Jan a kol.: *Generáli: Slovenská vojenská generalita 1918–2009*. Bratislava, Magnet Press 2009 (2., aktualizované a zpřesněné vydání: TÍŽ: *Generáli: Slovenská vojenská generalita 1918–2012*. Bratislava, Magnet Press 2012); BAKA, Igor – CSÉFALVAY, František – KRALČÁK, Peter a kol.: *Ferdinand Čatloš: Vojak a politik (1895–1972)*. Bratislava, Pro Militaria Historica – Vojenský historický ústav 2011. Tato zajímavá práce doposud v České republice nezbudila žádné ohlasy.

republice). Nicméně ze závěrečného soupisu použitých pramenů je zřejmé, o jaké zdroje se jedná. Totéž platí o dosud vydaných životopisech a specializovaných biografických studiích, jejichž absenci v jednotlivých heslech opět doplňuje závěrečný přehled použité literatury. Řada personálních studií zůstala sice opomenuta, s ohledem na celkově vysoký počet generálů je to však pochopitelné. Až na několik výjimek se pak autor nezmiňuje o tom, že mnozí českoslovenští generálové byli také literárně a publikačně činní; psali a ještě během svého života publikovali paměti, nebo alespoň časopisecké vzpomínky, případně vydávali odborné vojenské publikace. V každém případě se jedná o specifické prameny, které mohou zajímavým způsobem dokreslit životní osudy jednotlivých generálů. Na druhou stranu je třeba podotknout, že pokud by každé heslo obsahovalo takovéto odkazy, bylo by to sice velmi záslužné, zároveň by tím ale narostl už tak impozantní rozsah knihy. Každý generál by pak musel mít v knize samostatnou stránku, což by si nejspíš vynutilo rozdělení do více svazků. Na obranu autora je také třeba dodat, že jeho cílem nebylo kompletní zpracování generálské tematiky. Kniha má podle něj sloužit hlavně jako pomůcka pro základní orientaci v dané problematice. V úvodu práce výslovně uvádí: „Informačnú bázu a obrazový materiál publikácie možno prirodzene naďalej rozširovať a dopĺňať.“ (s. 8) Není tedy vyloučeno, že se v budoucnu dočkáme druhého, rozšířeného vydání. Tiráž knihy ostatně vyzývá čtenáře, aby své připomínky, postřehy, doplňující informace, případně chybějící nebo vhodnější fotografie zasílali na adresu vydavatelství nebo přímo na e-mailovou adresu autora. Takováto snaha o komunikaci a případnou spolupráci čtenářů s autorem rozhodně zaslouží pochválit.

Vedle encyklopedického slovníku kniha sestává ještě z dalších dvou částí. V první řadě se jedná o obsáhlou úvodní studii „Analýza výstavby čs. armádnej elity“ (s. 13–66), která svým pojetím, rozsahem a kvalitou přesahuje pouhý „povinný“ úvod do problematiky. Studie, vybavená poznámkovým aparátom, je rozdělena do čtyř kapitol, jež sledují armádní elitu v jednotlivých etapách společné československé státnosti – tedy v letech 1918 až 1939, 1945 až 1948, 1948 až 1989 a 1989 až 1992. Období druhé světové války s ohledem na kritérium společné státnosti zahrnuto není, avšak portréty osob, které byly v letech 1939 až 1945 jmenovány do generálské hodnosti, v encyklopedickém slovníku nescházejí. Přínosné jsou zde početné odkazy na dosavadní literaturu, ale také na důležité prameny; archivní výzkum autor realizoval také v řadě pražských nevojenských archivů⁵ a v bratislavském Slovenském národním archivu.

Neméně zajímavé jsou pak rozsáhlé „Přílohy“ jako třetí, závěrečný oddíl publikace (s. 688–1011). První část příloh obsahuje celkem šedesát schémat, seznamů a grafů. Můžeme tedy konstatovat, že autor zkoumanou látku vytěžil a analyzoval opravdu důkladně. Přílohy kupříkladu přehledně shrnují (a vyjmenovávají jednotlivé osoby), že 116 československých generálů (včetně 98 důstojníků, kteří získali generálskou hodnost až po roce 1945) během druhé světové války přežilo nacistické věznění

5 Archiv bezpečnostních složek, Archiv Kanceláře prezidenta republiky, Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR, Archiv Masarykova ústavu, Národní archiv.

a vrátilo se do osvobozené vlasti (s. 863, příloha č. 23). Další seznam obsahuje jména osmadvaceti československých generálů, kteří zemřeli v letech 1939 až 1945 nepřírozenou smrtí (s. 864, příloha č. 24).⁶ Z tohoto počtu čtyři generálové padli v boji⁷ a ostatních čtyřiadvacet bylo buď popraveno nebo zemřelo v nacistických věznicích, káznicích či koncentračních táborech na následky útrap, nemocí a mučení.⁸

Podobnými statistikami se může „pochlubit“ i poválečný komunistický režim v Československu: tímto režimem bylo degradováno rovných sto generálů a celkem čtyřiačtyřicet jich bylo vězněno (s. 866, příloha č. 28). Z toho devět osob vězení nepřežilo nebo bylo popraveno.⁹ Někteří se však před svým uvězněním na čistkách v pouňorové armádě aktivně podíleli a nesli za rozpoutání tohoto „honu na čarodějnice“ plnou zodpovědnost. Trojice nechvalně proslulých generálů Karel Hanus, Josef Musil a Bedřich Reicin¹⁰ pak byla dokonce popravena. Známé rčení z dob Velké francouzské revoluce, že revoluce po čase začne požírat své děti, se tak potvrdilo i mezi československou generalitou. Perzekuce ze strany komunistického režimu

---

6 Do tohoto výčtu by měl být navíc zahrnut i generál šéf zdravotnictva MUDr. Ludvík Fisher (dříve psáno Fischer, 1880–1945). Fisher byl jako příslušník Obrany národa zatčen v roce 1941 gestapem a byl vězněn v káznici v rakouském Melku. Po propuštění žil v Praze, kde 19. února 1945 zemřel na následky zranění, které utrpěl při spojeneckém náletu na Prahu (stručně k okolnostem jeho úmrtí viz http://www.codyprint.cz/obrana/gen_a-h.html, staženo 26.9.2013).

7 Prvním padlým byl divizní generál Vojtěch Boris Luža (1891–1944), vůdčí představitel domácí odbojové organizace Rada tří, který byl 2. října 1944 zastřelen protektorátními četníky během přestřelky v obci Hřiště u Příbyslavi. Jako druhý zahynul účastník zahraničního odboje na Západě i Východě brigádní generál Jaroslav Vedral, krycím jménem Sázkavský (1895–1944), který padl na Dukle, poté co jeho štábní vůz najel 6. října 1944 na minu. Další dva generálové padli během Pražského povstání: 6. května 1945 byl příslušníky Zbraní SS zastřelen vojenský velitel Zbraslavi brigádní generál Karel Mejstřík (1886–1945). V poslední den války v Evropě, 9. května 1945, byl v Praze zastřelen brigádní generál Ing. Jaroslav Untermüller (1889–1945). Zprávy o jeho úmrtí se různí; doposud není zcela jasné, zda padl v bojích s Němci anebo byl omylem zastřelen ve svém domě sovětskými vojáky.

8 Za mimořádných okolností zemřel v Kolíně 13. června 1943 brigádní generál Antonín Pavlík (1888–1943). V květnu 1943 byl zatčen kolínským gestapem a buď ve vyšetřovací vazbě spáchal sebevraždu (jak uvádí Maskalík, s. 455) nebo přišel o život v přestřelce s vyšetřujícími gestapáky, poté co se mu během výslechu podařilo uvolnit pouta a zmocnit se jedné zbraně. Dvě nepřímá poválečná svědectví, která potvrzují druhou verzi, zveřejnil na svých internetových stránkách nakladatel Radan Lášek (viz http://www.codyprint.cz/obrana/vice_pavlik.html, staženo 26.9.2013).

9 Autor do tohoto počtu nezahrnul armádního generála Sergeje Vojcechovského (1883–1951), jeho profil však v publikaci najdeme (s. 650). Vojcechovský byl v květnu 1945 odvezen do SSSR, kde poté zemřel v jednom z nechvalně proslulých gulagů – v Ozerlagu v sibiřském Tajsetu. Zevrubně k jeho osudům viz zejména BYSTROV, Vladimír: *Osud generála: Komentář k některým dokumentům o životě a tragickém konci Sergeje Vojcechovského*. Praha, Academia 2007.

10 K osobnosti šéfa tzv. Obranného zpravodajství a pozdějšího náměstka ministra obrany Bedřicha Reicina (1911–1952) viz zejména HANZLÍK, František: *Bez milosti a slitování: B. Reicin – fanatik rudého teroru*. Praha, Ostrov 2011. Z ohlasů na tuto biografii srv. např. rozsáhlou recenzi Jana Štaigla v časopise *Vojenská historie* (roč. 15, č. 4 (2011), s. 180–185).

v Československu by se s největší pravděpodobností dotkla také dalších jednadvaceti generálů, kteří po únoru 1948 emigrovali (s. 865, příloha č. 27).

Zvláštním fenoménem let 1948 až 1989 pak byli takzvaní generálové-paragrafisté, kteří byli přijati do československé armády na základě takzvaného stranického náboru. Celkem se jednalo o dvaatřicet generálů. Příznačné je, že nejvyšší hodností z generálů-paragrafistů disponoval nevoják – zeť Klementa Gottwalda Alexej Čepička (1910–1990), od dubna 1950 ministr národní obrany a od října 1950 armádní generál.¹¹ Další specifickou kategorií mezi československými generály tvořilo dvaatřicet osob, jimž nebyla generálská hodnost udělena, ale „pouze“ propůjčena. Jednalo se zejména o příslušníky francouzské vojenské mise v prvorepublikovém Československu nebo příslušníky bývalé carské armády, kteří bojovali v československých legiích v Rusku, případně o civilní osoby. Z počtu 1059 československých generálů bylo jen 149 osob slovenské národnosti. Kromě několika Němců, Rusů a Ukrajinců pak byla hodnost československého generála udělena také jednomu Litevci – bývalému důstojníkovi carské armády a později československých legií v Rusku Jindřichu Birulovi – a jednomu Chorvatovi – bývalému plukovníkovi rakousko-uherské armády Karlu Böttnerovi. Přílohovou část a vlastně i celou knihu vhodně uzavírají skeny vybraných třiačtyřiceti archivních dokumentů a novinových článků ze sledovaného období. Bohužel zde není uvedeno, ze kterých fondů archivní dokumenty pocházejí.

Na závěr nezbyvá než Maskalíkovu knihu všem zájemcům o československou generalitu a dějiny československého vojenství vůbec jednoznačně doporučit. V dané oblasti se jedná o opravdu mimořádný a průkopnický počín, na který nejen česká a slovenská historiografie, ale i zájemci z řad široké veřejnosti dlouho čekali. Pokud by snad případný zájemce váhal, zda si má tento encyklopedický slovník (který je zároveň díky rozsáhlé úvodní studii a mimořádné přílohové části vlastně i vědeckou monografií) pořídit, může nejprve navštívit internetové stránky knihy. Zde si může prohlédnout vybraná slovníková hesla a mimo jiné si také přečíst řadu zajímavostí. Nakonec si lze prostřednictvím těchto stránek knihu také objednat. Poštovné je již v ceně a vydavatel navíc garantuje vrácení peněz, když výslovně uvádí: „V prípade, ak publikácia nesplní Vaše očakávania a Vy nám ju pošlete späť, vrátíme Vám peniaze.“¹² To je také věc, která je dnes při nákupu knih poměrně mimořádná.

---

11 Nejnověji k němu viz KAPLAN, Karel: *Alexej Čepička: Dobová dramata komunistické moci*. Brno, Barrister & Principal 2011. Z ohlasů viz např. recenze Jana Šacha v *Historii a vojenství* (roč. 62, č. 2 (2013), s. 149 n.).

12 Viz <http://www.elitaarmady.sk/objednavka.php>, staženo 24.9.2013.